

Tutkimus syrjäänin postpositioista

KÁROLY RÉDEI (RADANOVICS) *Die Postpositionen im Syrjänischen unter Berücksichtigung des Wotjakischen*. Akadémiai Kiadó, Budapest 1962. 224 s.

Kolmatta vuotta sitten Károly Rédei väitteli Unkarin Tiedeakatemiassa kandidaatiksi aiheenaan syrjäänin postpositiot. Nyt julkaistu tutkimus perustuu olennaisesti kandidaatinväitöskirjaan, jota unkarilaisen käytännön mukaan ei väitöstä varten painettu.

Johdannossa tekijä määrittää selväsanaisesti ne pääongelmat ja -ongelma-ryhmät, joita hän työssään käsittelee. Hän pyrkii paitsi tutkimaan syrjäänin ja votjakin postpositiosysteemin ja yksityisten postpositioiden alkuperää ja kehitystä myös selvittämään niitä adverbialaisia suhteita, joiden ilmaiseamiseen postpositioita käytetään, sekä venäjän kielen osuutta eräiden postpositioilmausten syntyyn. Kuten kirjan nimestäkin käy ilmi, päähuomio on kohdistunut syrjäänin postpositioihin, jotka onkin käsitelty jokseenkin tyhjentävästi. Votjakin postpositioista tarkastellaan etupäässä niitä, joilla on etymologinen vastine syrjäänissä tai jotka muuten tarjoavat läheisen vertauskohdan jollekin syrjäänin postpositiosuhteelle.

Esitetynlaiset ongelmat vaativat laajan materiaalin yksityiskohtaista analyysia. Rédei perustaakin tutkimuksensa lukuisiin murretekstikokoelmiin ja syrjäänin osalta lisäksi runsaaseen kirjakielellä julkaistuun aineistoon. Tietenkin on otettu huomioon myös menneitä suhteita valaiseva Tapani Pyhän kieli.

Rédein monografia jakautuu neljään osaan. Ensimmäisessä tutkitaan kutakin postpositiota yksityiskohtaisesti. Esitys on jäsennelty siten, että etymologisesti yhteen kuuluvat postpositiot on käsitelty yhtenä ryhmänä ja nämä ryhmät järjestetty päämerkitysten mukaan alkaen konkreettisia lokaalisuhteita ilmaisevista

postpositioista. Kunkin postpositio tai postpositioiryhmän esittely alkaa etymologisella katsauksella, jossa todetaan kantasana ja sen sukukieliset vastineet. Varsinkin teoksen alkupuolella selvitetään etymologisiksi sukulaisiksi oletettujen sanojen äännekantaa seikkaperäisesti sekä mainitaan eri tutkijain käsityksiä. Kuitenkin kiintyy huomio joihinkin vanhentuneihin tai muuten puutteellisesti esitettyihin etymologioihin. Niinpä sivulla 111 rinnastetaan syrj. *saj* 'Hinter-; Raum hinter etw.', votjG *saj* 'Zufluchtsstätte', S *saj* 'Kühle, Frische', (WIED.) *sai* 'Schatten, Kühlung' ja tšerK *šojəl-, šol-*: *šolno* 'hinter (Dat.)', *šojəlʹš, šojʹš* 'von hinten, hinter (Dat.)', *šolko* 'hinter (Akk.)', KB *šai-*: *šai-kə, šajək* 'hinter (wohin?)' suomen *suoja* ja lapin *suoggje* substantiiveihin. Ainakin kysymysmerkki olisi ollut paikallaan, sillä vokaalisuhteesta vksm. *ō ~ ktšer. *ā, kperm. *a tuskin löytyy varmoja esimerkkejä. Sivulla 146 yhdistetään syrj. *p̄ir* 'durch, über', votj. *p̄ir* 'durch' sekä syrj. *p̄ir*: S Lu *p.-nol*, Ud *p.-nev*, I *p.-nō* 'Bohrer (Werkzeug)' muun muassa suomen sanoihin *pura* ja *pora*. Kuten tunnettua viimeksi mainittu on skandinaavinen laina; *pura* kyllä sopii mainittujen permiläisten sanojen vastineeksi. Skandinaavista perua on myös suomen *kuja*, jonka Rédei sivulla 176 Paasoseen nojautuen esittää mordvan *ki* 'Weg, Spur' sanan sukulaiseksi. Rinnastus on äänteellisistäkin syistä mahdoton. Suomen *hankala* adjektiivin Y. H. Toivonen on selittänyt *hanka* substantiivin johdokseksi, joten sen yhdistäminen syrj. *šog*, I *šog* 'Trauer, Sorge, Betrübnis', votj. *šug* 'schwerlich, mühsam; traurig; Mühe, Trauer' sanoihin on tuskin aiheellista (s. 191).

Etymologisia katsauksia seuraa sitten

samaan pesyeeseen kuuluvien postpositioiden yksittäisanalyysi, jossa runsaiden esimerkkilauseiden valossa pyritään selvittämään kantasanan ja postpositioiden välinen suhde muoto- ja merkitysopillisesti. Myös postpositioiden distribuutiota tekijä valaisee esimerkiksi toteamalla, minkä tyyppiisiin substantiiveihin jokin postpositio yleensä liittyy tai millaiset verbit vaativat jotakin tiettyä postpositioilmausta. Esitys on selväpiirteistä, ja päätelmiensä tekijä usein tukee suomalais-ugrilaisista ja indo-eurooppalaisista kielistä saaduilla paralleleilla.

Teoksen toisen osan sisältö on kokonaisuuteen nähden jokseenkin periferinen. Siinä käsitellään permiläisten kielten postpositioiden kannalta sitä suomalais-ugrilaisille kielille tyypillistä ominaisuutta, että muun muassa 'jäämistä', 'jättämistä', 'kasvamista', 'kuolemista' ja 'syntymistä' merkitsevien verbien yhteydessä käytetään latiivista paikan adverbialia, 'näkemistä', 'löytämistä', 'etsimistä', 'keräämistä', 'tarttumista' ja 'syömistä' merkitsevien verbien kanssa taas ablatiivimäärettä, kun toisaalta esimerkiksi indo-eurooppalaisissa kielissä vastaavat verbit vaativat lokatiivia.

Ekskursion luonteisena on pidettävä myös kolmatta osaa, jossa esitellään permiläisten kielten deklinaatiosysteemi. Hieman yksipuolisesti tekijä sivulla 197 väittää, että suomalais-ugrilainen lokatiivisuffiksi *-n omaa permiläisissä kielissä inessiivisen ja instrumentaalisen funktion. Tällä käsityksellähän on varsinakin Unkarissa kyllä kannattajia, mutta tasapuolisuuden nimessä olisi toki ollut syytä ainakin mainita myös se hyvin perusteltu kanta, että vain inessiivin päätte palautuu mainittuun lokatiivisuffiksiin, kun taas instrumentaalinen päätte on suomalais-ugrilaisen instruktiivisen (tai instruktiivis-genetiivisen) *-n suffiksin vastine. Kysymyshän on vielä lopullista ratkaisuaan vailla, niin paljon kuin siitä onkin keskusteltu.

Neljännän osan otsikkona on »Der Ursprung der Postpositionen». Rédei

katsoo postpositiosuhteen palautuvan aikaisempaan possessiivisuhteeseen. Sijapäätteellinen omistetun ilmaus kadotti runsaan adverbialaisen käytön vuoksi vähitellen semanttisen itsenäisyytensä ja muuttui pelkästään suhdetta ilmaisevaksi elementiksi, postpositioksi. Samalla omistajan ilmaus sai peruskäsitteen funktion. Koska permiläisten kielten postpositiot vaativat enimmäkseen nominaatiivia, edellyttää mainittu teoria, ettei myöskään varhaisempaan omistajan ilmaukseen ole liittynyt mitään sijapäätettä, mikä onkin mahdollista. Rédeillä on siitä useita nykykielisiäkin esimerkkejä, kuten yhdyssanat syrj. *šin-va* 'Träne(n)' (sananmuk. 'ilmävesi'), *džo(dž-ul* 'Raum, Keller unter dem Fussboden' ('lattia-ala'), votj. *pu-šulem* 'Baummark', *punî-šeî* 'Hundeas'. Puuttumatta kysymykseen siitä, ilmeneekö kaikissa mainituissa esimerkeissä todella possessiivinen suhde, todettakoon, että Rédei selittää myös pääsanan ja postposition muodostaman sanaliiton yhdyssanan luonteiseksi. Possessiivisuhteen ja postpositiosuhteen väliseksi rajatapauksiksi lienee tulkittava esim. syrj. *jil, jiv, jiv, jî* 'oberes Ende, Gipfel, Spitze' ja votj. *jil, jil, diju, d'il* 'Gipfel, Oberteil; Ende' substantiivien paikallissijojen käyttö seuraavanlaisissa lauseissa: syrjV *pi-pu jilîn žemtšug mol* 'Im Wipfel einer Espe eine kostbare Perle' (s. 35), P *kere-s-jivas kajî-šta* 'auf den Bergesgipfel klettere ich' (s. 36), votjMd *beridž d'ilîškiz širani vaškem* 'vom Gipfel der Linde kam er also herunter, um zu mausen', Sm *gurež-d'elâ tubi* 'Auf den Gipfel des Berges stieg ich' (s. 37).

Tekijä toteaa, että sanat, joista postpositiot ovat kehittyneet, omaavat aivan tietynlaisia perusmerkityksiä. Tavallisesti on kysymys konkreettisesta tiläkäsitteestä, jonka käyttöä on sitten voitu laajentaa. Osa abstrakteja adverbialisuhteita ilmaisevista postpositioista on kehittänyt tätä tietä, osa taas palautuu jo abstraktin merkityksen omaavaan kantasanaan.

Rédein esittämä tulkinta sopii hyvin

luontevasti niihin postpositioihin, joissa on näkyvissä jokin sijapäätte, ja sellaisiahan suurin osa syrjäänin postpositioista on. Tavallisimmin tulevat kysymykseen paikallissijat, harvemmin muuta adverbiaalisuhdetta ilmaisevat kaasukset. Mutta permiläisissä kielissä on lisäksi postpositioita, joihin ei liity tällaisia suffikseja. On ensinnäkin pelkkiä yksitavuisia kantasanoja, kuten *p̄ir* 'durch, über' (s. 146), *t̄ir* 'auf . . . Weise; -end; während, zur Zeit des' (s. 158), *t̄séž* 'während, unter' (s. 163), *moz* 'wie, nach Art jemandes' (s. 166), *nog* 'nach Art des, gemäss' (s. 171), *nož* 'auf . . . Weise' (s. 173). Näistä osaa käytetään myös itsenäisinä nomineina. Toiseksi on eräitä johdettuja mutta sijapäätteettömiä postpositioita, esimerkiksi *panid* 'gegen, entgegen, zuwider' (s. 94), *geger* 'um, um . . . herum' (s. 137), *keṭṭṣeb* 'quer über' (s. 151). Sijapäätteettömät postpositiot

ovat postpositioiden alkuperää koskevissa pohdinnoissa jääneet vaille huomiota. Niihin ei ilman muuta voida soveltaa Rédein selitystä, joka perustuu siihen, että nimenomaan kaasuspäätteinen nomen possessi kehittyi postpositioksi, joskin on ajateltavissa, että pelkkä perusmuotokin voi saada adverbiaalisia funktioita. Asia olisi varmaan ollut periaatteellisen käsittelyn arvoinen.

Lopuksi kirjassa esitetään vielä yleiskatsaus permiläisten kielten postpositioihin. Molemmissa kielissä esiintyviä postpositioita on 20, pelkästään syrjäänissä esiintyviä 32, ja vain votjakille ominaisia mainitaan 14. Yhteispermiläiset postpositiot ovat enimmäkseen lokaalisia, nuorempien joukossa taas on runsaasti myös abstraktin merkityksen omaavia. Teokseen liittyy sekä sana- että asiahakemisto, joskin molemmat ovat puutteelliset.

MIKKO KORHONEN